

Méltó tisztelgés egy páratlan munkásság előtt

Hámori Balázs–Rosta Miklós (szerk.): *Constraints and Driving Forces in Economic Systems: Studies in Honour of János Kornai*
Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2016, 206 o.

Hogyan írható le egy gazdasági rendszer? Komplexitása miatt ez egyáltalán nem könnyű feladat. Jó úton jár azonban a kutató, ha a leírást a rendszerben meglévő *korlátok és hajtóerők* feltérképezésével kezdi. Az út ráadásul korántsem mondható járatlannak: Kornai János az elmúlt évtizedek páratlan munkájával már kitaposta azt. Tevékenysége nyomán pedig olyan „térkép” és „lexikon” került a kezünkbe, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a gazdasági rendszerek valódi vonásait és működési logikáját is megérthessük.

A 2016-ban a Cambridge Scholars Publishing gondozásában, Hámori Balázs és Rosta Miklós szerkesztésével megjelent, *Constraints and Driving Forces in Economic Systems: Studies in Honour of János Kornai* című tanulmánykötet e páratlan munkásság előtt tisztelg. A kötetet – amelynek szerzői Kornai János munkatársai, tanítványai és nem utolsósorban tisztelői közül kerültek ki – a sokszínűség mellett az egység jellemzi. Sokszínű, mert a legkülönbözőbb közgazdasági és tágabb értelemben vett társadalomtudományi témák kaptak benne helyet – ugyanakkor egységes is, mert összeköti őket a Kornai által teremtett hagyomány. Ezáltal egyszerre mutat rá magának Kornai János munkásságának sokrétű voltára, valamint arra is, hogy az általa kidolgozott elméletek, elemzési módszerek és fogalmak a társadalmi és gazdasági valóság legkülönbözőbb szegmenseinek vizsgálatakor is alkalmazhatók.

A Hámori Balázs előszavát és Csaba László bevezető tanulmányát a kötet két nagy része követi. Az első rész (*Innovation as a Driving Force*) írásai a gazdasági növekedés egyik fő hajtóerejével, az innovációval foglalkoznak, míg a második rész írásai (*Soft Budget Constraint and Over-Centralization as Constraints*) a gazdasági fejlődés korlátai, így a puha költségvetési korlát és a túlzott centralizáció témája köré csoportosulnak.

Bevetető írásában Csaba László, a Budapesti Corvinus Egyetem és a Közép-európai Egyetem professzora napjaink közgazdaság-tudományának helyzetéről és azon belül a Kornai János munkássága nyomán megszülető összehasonlító gazdaságtan szerepéről értekezik. Mint írja, az összehasonlító gazdaságtan szemléletmódjának és elemzési módszerének szélesebb körben való elterjedése és elfogadása az egész tudományág javát szolgálhatná. Előbbi ugyanis a neoklasszikus hagyománynál sokkal összetettebben

közelíti meg a gazdaság rendszerét – amely leginkább a biológiai organizmusokhoz hasonlítható –, s ennek főárambeli érvényesülése mind a tudományos kutatások, mind az oktatás eredményességének javításához hozzájárulhatna.

Kornai János a szocializmust hiány-, a kapitalizmust pedig többletgazdaságként írta le. De vajon létezhet-e egyik a másikban? *Karen N. Eggleston*, a Stanford kutatója többek között erre a kérdésre keresi a választ tanulmányában az egészségügyi rendszerek elemzése kapcsán. Írásában szemléletesen demonstrálja, hogy a Kornai-féle rendszerparadigma kiválóan alkalmazható az egészségügy vizsgálatakor, s Kornainak az innovációról vagy a puha költségvetési korlátról szóló eredményei ugyancsak hozzájárulhatnak e sajátos terület működésének megértéséhez.

Tanulmányában *Gérard Roland*, a Berkeley professzora az individualista és a kollektivisták kultúrák jellemzőit hasonlíttja össze a pszichológiai szakirodalom alapján, s válaszolja fel ezek lehetséges gazdasági következményeit. Kapcsolódva Kornai kapitalista rendszerre vonatkozó megállapításához, felhívja a figyelmet arra, hogy a társadalom kulturális beállítottsága ugyancsak befolyásolja annak innovációs hajlamát. Mint írja, az individualista kultúra társadalmi megbecsüléssel jutalmazza a tömegből kitűnő innovátorokat, s ezáltal a kollektivisták társadalomnál nagyobb mértékben képes elősegíteni az új dolgok születését.

Kornai gyűjtése alapján tudjuk, hogy az elmúlt évszázad legmarkánsabb innovációi mind kapitalista gazdaságokban születtek. De vajon magának az innovációnak a megújulását is képes ösztönözni a kapitalizmus? *Hámori Balázs* és *Szabó Katalin*, a Budapesti Corvinus Egyetem professzor emeritusa és emeritája többek között erre is választ adnak tanulmányukban. Az írás az innovációs folyamat két új formáját, a tevékenység kihelyezését tágabb közösséghez (*crowdsourcing*) és a fordított irányú innovációt (*reverse innovation*) mutatja be, különös figyelmet szentelve ezek beágyazottságára, technológiai hátterére. Mint rámutatnak, az új típusú innovációk a gazdasági rendszer további „működési elemeivel” is különleges kapcsolatban vannak, s akár alapjaiban képesek lehetnek megváltoztatni azokat – olyannyira, hogy a radikálisan új innovációs mechanizmusok után hamarosan talán már radikálisan új gazdasági rendszerekről is beszélhetünk.

Mihályi Péter, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora tanulmányában az Antiequilibrium hatását értékeli. Felhívja a figyelmet arra, hogy noha a könyvben leírt gondolatok számos ponton előfutárai lehetnek több, ma igazán népszerű heterodox irányzatnak – így például az evolúciós közgazdaságtannak –, utóbbiak sajnálatos módon rendre nem hivatkoznak Kornai János írásaira. Mindezek ellenére vitathatatlan a tény: az Antiequilibrium számos olyan úttörő gondolatot tartalmazott, amelyek egy része ma már a főáramú közgazdaságtanban is beszivárgott, a másik részének szélesebb körben való megismertetése, elfogadtatása pedig hozzájárulhatna napjaink közgazdaságtanának fejlődéséhez, s a gyakorlati realitáshoz is közelebb hozhatná azt.

Klaniczay Gábor, a Közép-európai Egyetem professzora a Collegium Budapest történetét ismerteti meg az olvasóval, kiemelve Kornai János intézetben betöltött meghatározó szerepét. Mint azt többek között Kornai Rendhagyó önéletrajzából tudjuk, az intézmény létrehozásához a Princeton Institute szolgált mintául, amely sajátos működési rendjével arra törekedett, hogy a legtöbbet hozza ki az odalátogató kutatókból.

A Collegium Budapest ugyancsak hasonló célokat tűzött maga elé, s fennállása alatt – Kornai aktív közreműködésével – sikerekkel övezve végezte e tevékenységét.

A kötet második részében *Györffy Dóra* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem) a görög válságról értekezik. Mint bemutatja, a Görögországban történeteket különböző irányokból lehet megközelíteni, de ezek a magyarázatok lényegüket tekintve mind összekapcsolhatók. Ehhez a Kornai János által bevezetett puha költségvetési korlát fogalmát használja. Tanulmányában élesen mutat rá arra, hogy a görög állam költségvetési korlátjának felpuhulása már a válság előtt is jelen volt, s a válságkezelés kudarcához az vezetett, hogy nem sikerült megkeményíteni azt.

Simonovits András, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság-tudományi Intézetének tudományos tanácsadója a Kornai által sokat bírált paternalizmust helyezi tanulmánya középpontjába, s ennek nyugdíjrendszerekben való szerepét vizsgálja. A különböző nyugdíjmodellek áttekintése után többek között arra a következtetésre jut, hogy noha a magánmegtakarítások hatékonysági szempontból előnyösebbek lehetnek, az emberek rövidlátósága miatt a paternalizmus – azaz kötelező nyugdíjrendszer – szükséges rossznak tekinthető ezen a területen.

A központosítás témája ugyancsak fontos eleme Kornai János munkásságának – nemcsak a szocialista rendszer, hanem a jelenkori Magyarország kapcsán is. *Rosta Miklós*, a Budapesti Corvinus Egyetem docense ennek megnyilvánulását vizsgálja a hazai közigazgatási reformokon keresztül. A Magyar Program elemzésével mutatja meg, hogy noha a magyar közigazgatásban rendszerszinten erőteljes centralizáció ment végbe az elmúlt években, szervezeti szinten találkozhatunk olyan intézkedésekkel is, amelyek összeegyeztethetők a decentralizációt támogató „új közszolgálati menedzsment” filozófiájával.

Rékasi Eszter, Kornai János tanítványa és kutatási asszisztense a 2010 utáni felsőoktatási reformokat tekinti át Kornai János alkotta fogalmi és elméleti keretre támaszkodva. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a tárgyalt reformok többsége a központosítás irányába mutat, s ezáltal romlanak a szereplők ösztönzői, csökken a felsőoktatási rendszer teljesítőképessége.

A kötet tanulmányai azt bizonyítják, hogy Kornai János eredményei a közgazdaságtan számos terén hasznosíthatók. A *Constraints and Driving Forces in Economic Systems* című kötet színvonalas szakmai tartalmával méltó módon tisztelg Kornai János munkássága előtt.

Golovics József